

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA

**Pokusné ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“ –
analýza výsledků mapování zájmu základních škol o zážitkovou edukaci
a její zhodnocení**

Obsah

1. Úvod

1. 1. *Problematika edukace v kultuře a ukotvení muzejněpedagogické profese v současné české legislativě*.....3
1. 2. *Teoretická východiska – nástin nejnovější odborné literatury z oblasti české muzejní pedagogiky, metodická opora, možnosti vzdělávání edukátorů v kultuře u nás*.....4
1. 3. *Pokusné ověřování jako dobrý příklad mezirezortní spolupráce, vyhlášení a cíle projektu, prostor pro prezentaci jeho výstupů*.....6

2. Shrnutí hlavních zjištění z pokusného ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“ realizovaného ve školním roce 2017/2018

2. 1. *Způsoby reflexe průběhu vzdělávacích exkurzí, hodnocení zážitkové výuky žáků realizované v prostředí spolupracujících muzeí a památníků*.....8
2. 2. *Vybrané výsledky ověřování vzešlé z obsahů hodnotících dotazníků pro školy i muzea, zjištění vyplývající z průběžných zpráv*.....8
2. 3. *Vybrané výsledky výzkumu vzešlé z pozorování muzejně-edukační praxe uskutečněné v rámci neformálních hospitací výuky v paměťových institucích*.....19
2. 4. *Pokračování pokusného ověřování – rozšířená nabídka paměťových institucí, nové cíle projektu*.....21

3. Závěry vyplývající z šetření

3. 1. *Závěry a doporučení*.....22

Poznámka, kontakt

5. Seznam použitých zkratk

1. Úvod

1. 1. Problematika edukace v kultuře a ukotvení muzejněpedagogické profese v současné české legislativě

O řadě českých muzeí, památníků, galerií, knihoven, ale také divadel, hradů, zámků apod. se v současnosti stále častěji hovoří jako o zařízeních, jež jsou nositeli bohatého a často i velmi pestrého edukačního obsahu. Zkušenosti z praxe ukazují, že nejedna z těchto institucí dnes plní obzvláště důležitou úlohu v procesu tzv. celoživotního učení, a co více – **využití vzdělávacího a výchovného potenciálu muzeí je u nás zpravidla spojeno s pedagogickým zájmem o pochopení jejich jedinečnosti.**

Také většina českých muzeí, které se jako specifické instituce tradičně věnují sbírání, uchovávání a vystavování hmotných dokladů lidské kultury a přírody, se v průběhu posledních desetiletí proměnila natolik, že se jejich edukační úloha spjatá s kulturotvornou funkcí stala nedílnou součástí jejich činnosti. Smyslem moderních muzeí, která se podílejí na šíření povědomí o české kultuře, totiž v dnešní době zdaleka už není jen shromažďování předmětů muzejní povahy a jejich selekce, jak by se mohlo na první pohled zdát, ale také jejich záměrné působení na návštěvníka. Přitom rozvoj edukačních aktivit a míra kvality muzejní edukace jsou přímo závislé na práci odborně zaměřených profesionálů, kteří nesou primární zodpovědnost za předávání muzejních obsahů.

Činnost současných muzejních edukátorů, kteří se mnohdy etablovali z řad pedagogů ze škol a kteří pomáhají naplňovat tzv. edukační poslání muzeí, se s rozvojem mimoškolního a celoživotního vzdělávání postupně dostává do středu zájmu jak odborných pracovníků, tak i škol samotných. Za vznikem bohaté škály nabízených edukačních aktivit pro školy, z nichž celá řada dosahuje vysoké kvality, lze spatřovat jejich zvláštní úsilí o naplňování cílů „nové kultury“ vzdělávání. **Přestože je u nás muzejněpedagogická profese již delší čas ustálena, profese „Edukátor v kultuře“ byla systémově uznána teprve v roce 2017,** přičemž změna v Katalogu prací a kvalifikačních předpokladů nabyla na účinnosti ke dni 1. 1. 2018.

O tom, že si i přes všechna úskalí plynoucí ze zvláštního postavení oboru mezi dvěma rezorty získala muzejní edukace své místo na poli neformálního, formálního i informálního vzdělávání, svědčí mimo jiné fakt, že po mnoha letech, kdy se v koncepcích státní kulturní politiky jen zřídkakdy hovořilo o zapojení kulturních institucí do vzdělávání, **je dnes jejich potenciál podpořen těmito legislativními dokumenty Ministerstva kultury ČR (dále jen „MK“):**

- **Usnesení vlády č. 655/2015 Sb., Koncepce rozvoje muzejnictví v ČR v letech 2015–2020**
- **Státní kulturní politika na léta 2015–2020 (s výhledem do roku 2025)**
- **Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy, v němž je muzeum definováno jako místo sloužící „k uspokojování kulturních, výchovných, vzdělávacích a informačních potřeb veřejnosti“.**
- Rozvoj edukačních aktivit v památkových objektech je rovněž obsažen v nové Koncepci památkové péče v České republice na léta 2017–2020.

1. 2. Teoretická východiska – nástin nejnovější odborné literatury z oblasti české muzejní pedagogiky, metodická opora, možnosti vzdělávání edukátorů v kultuře u nás

Vytvářet prostor pro praktické kroky k širšímu otvírání českých muzeí zájemcům ze škol v souvislosti s jejich zájmem o pozitivní využívání potenciálu muzeí při vzdělávání a výchově mladé generace znamená v první řadě zjistit, zda pro rozvoj muzejní edukace existuje v našem prostředí dostatečně silná teoretická opora. **Na muzejní pedagogiku je všeobecně nahlíženo jako na relativně samostatný vědní obor náležející do komplexu pedagogických věd. Adjektivum „muzejní“ v názvu oboru je ovšem „pouhou“ specifikací substantiva pedagogika, které tradičně označuje vědu o výchovných a vzdělávacích, resp. edukačních procesech.**

Otázkou významu formálního a neformálního vzdělávání v oblasti působení paměťových institucí, celoživotním učením, rozvojem a předáváním znalostí ad. se u nás v současné době zabývá nemálo renomovaných autorů.

- Akademické prostředí českých univerzit již tradičně poskytuje zájemcům z řad pedagogicky zaměřených profesí celou řadu metodických doporučení z oblasti vzdělávání v paměťových institucích, včetně vzniku odborných publikací. Ke klasice patří např. ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Vztah pedagogů k muzeu a muzejní edukaci. Výzkumná zpráva* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009 nebo JAGOŠOVÁ, Lucie. Kdo je muzejní pedagog? In: *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy, roč. 2009, č. 3, str. 17–21, případně JAGOŠOVÁ, Lucie; JŮVA, Vladimír; MRÁZOVÁ, Lenka. *Muzejní pedagogika: Metodické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010.
- Z novějších publikací stojí za pozornost např. ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012; ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012; ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium. 1. díl, Přístupy k tvorbě expozic a jejich inovace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014; ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium. 2. díl, Výzkum současných českých expozic*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014; ŠOBÁŇOVÁ, Petra a JOHNOVÁ ČAPKOVÁ, Michaela. *Plánování edukačních aktivit v muzeu: od strategického plánu k přípravě edukačního programu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, str. 16.
- Otázky formálního a neformálního vzdělávání jsou řešeny také v rámci výuky ve vzdělávacích kurzech, např.: MRÁZOVÁ, Lenka. Úvod do muzejní pedagogiky a tvorby doprovodných programů v muzeu. In: BUKAČOVÁ, Jana, ed., KOMÁRKOVÁ, Anna, ed. a ŠEBEK, František, ed. *Muzejní výstavnictví: učební texty nástavbového kurzu Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií České republiky*. Praha: AMG ČR, 2014, str. 169–197 nebo Studijní materiály kurzu Základy muzejní pedagogiky. Brno: Moravské zemské muzeum, 2014.

Seriózní prostředí českých pedagogických fakult je také místem vzniku oborově cenných odborných monografií, jež se zabývají vzděláváním v muzeu z didaktického hlediska.

- K vhodným ukázkám patří např. ŠOBÁŇOVÁ, Petra a kol. *Vzdělávací obsah v muzejní edukaci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015; JANÍK, Tomáš et al. *Kvalita (ve) vzdělávání: obsahově zaměřený přístup ke zkoumání a zlepšování výuky*. Brno: Masarykova univerzita, 2013 nebo také TOMEŠKOVÁ, Kateřina. *Otevřená klenotnice poznávání: didaktické analýzy edukačních programů MKP*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, ze starší literatury lze také doporučit JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010.

Nabízené možnosti vzdělávání edukátorů v kultuře na VŠ v akreditovaných studijních oborech:

- Univerzita Palackého v Olomouci – Pedagogická fakulta, Žižkovo nám. 5, Olomouc: 75-07-T/099 Muzejní a galerijní pedagogika (dvouoborové)
- Masarykova univerzita v Brně – Pedagogická fakulta, Poříčí 7, Brno-střed: 75-04-T/310 Galerijní pedagogika a zprostředkování umění (dvouoborové)
- Masarykova univerzita v Brně – Filozofická fakulta, Arna Nováka 1, Brno-střed: 71-05-T/039 Muzeologie (jednooborové)

Mimo vysokých škol sehrává roli v metodické podpoře muzejních edukátorů také metodické centrum (MCMP Brno) a organizované profesní společenství (Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku AMG ČR, z. s.), jež se zabývají i dalším vzděláváním.

- MCMP (Metodické centrum muzejní pedagogiky), které vzniklo v roce 2004, je jedno z devíti metodických pracovišť MK. K jeho hlavním cílům patří nejen úkol sledovat a zkoumat muzejní oblast, ale také vydávat metodická doporučení a texty, zajišťovat oborové vzdělávání. Cílem působení centra je také šíření poznání o muzejní pedagogice jakožto disciplíně, která je nejen jednou z možností, ale v současnosti i významnou příležitostí neformálního vzdělávání. Na webu centra lze najít soupis metodických materiálů: <http://www.mcmp.cz/vzdelavani/metodicke-texty-a-doporuceni/>.
- Na portálu MCMP lze najít seznam Vzdělávacích programů středních a vysokých škol: <http://www.muzeoedu.cz/dalsi-vzdelavaci-programy/vzdelavaci-programy-ss-a-vs/>.
- Již tradiční postavení v oblasti vzdělávání českých muzejníků má nástavbový kurz Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií České republiky.
- V dané souvislosti nelze opomenout také kurz Základy muzejní pedagogiky (v září 2017 otevřen již 6. běh). V září 2018 byl rovněž nově otevřen akreditovaný kurz Muzejní edukátor vytvořený podle schválené profesní kvalifikace.
- V rovině šíření příkladů dobré praxe existuje od roku 2015 specializovaný informační portál mapující rozvoj české muzejní edukace MUZEOEDU.CZ jako společná platforma edukačních pracovníků muzeí a galerií: <http://www.muzeoedu.cz/>.

1. 3. Pokusné ověřování jako dobrý příklad mezirezortní spolupráce, vyhlášení a cíle projektu, prostor pro prezentaci jeho výstupů

Dne 2. května 2017 vyhlásilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) na základě § 171 odstavce 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů pokusné ověřování Vzdělávací programy paměťových institucí do škol čj.: MSMT- 9423/2017-1 (od 1. 9. 2017 do 31. 12. 2017). Pro druhou etapu pokusného ověřování v roce 2018 (od 1. 1. 2018 do 31. 8. 2018) byl vydán Dodatek č. 1, čj. MSMT-9423/2017-9.

Účelem pokusného ověřování ve školním roce 2017/2018 bylo ověřit vliv zážitkové pedagogiky na zvýšení kvality výuky společenskovedních předmětů na základních školách ve vzdělávacích oblastech Člověk a jeho svět a Člověk a společnost v 72 vybraných školách, které potvrdily účast na pokusném ověřování. Další cíle projektu byly nasměrovány na podporu znalosti žáků a na rozvoj jejich komunikačních a sociálních kompetencí.

Ověření zájmu škol o zážitkovou výuku proběhlo prostřednictvím finanční podpory z prostředků státního rozpočtu, která byla určena na pokrytí nákladů přímo souvisejících s návštěvou paměťových institucí v ČR (tj. cestovné, vstupné, stravné, v případě vícedenních zájezdů též náklady spojené s ubytováním) a dále na administrativní vyhodnocení pokusného ověřování, z čehož vyplynula možnost rozšířeného čerpání dotace ze strany škol zařazených do pokusného ověřování (dále PO), a to na jednodenní i na vícedenní zájezdy (ve druhé etapě).

Ke spolupráci na PO ve školním roce 2017/2018 bylo vybráno celkem 10 paměťových institucí působících celkem ve 40 kulturních objektech napříč ČR.

Pokusné ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“ je aktuálně jediným příkladem úspěšné mezirezortní spolupráce na poli edukace v kultuře. Informace o zdárném průběhu národního vzdělávacího projektu ve školním roce 2017/2018, ale rovněž o jeho pokračování, které MŠMT nově vyhlásilo na šk. rok 2018/2019, jsou přístupné na webových stránkách MŠMT i NPMK:

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/vyhlaseni-pokusneho-overovani-vzdelavaci-programy-pametovych-1><http://www.npmk.cz/pro-skoly/pokusne-overovani>, http://www.npmk.cz/sites/default/files/soubory/2018/po_2018.pdf

Na popisovaný národní vzdělávací projekt lze rovněž pohlížet jako na jedinečnou příležitost k vybudování funkční platformy pro posílení stávající spolupráce škol a paměťových institucí v souvislosti s naplňováním společenského zájmu o další rozvoj edukace v kultuře. Finančně podporované pokusné ověřování nasměrované na ověření zájmu škol o výuku v muzeu jako příklad realizace jednoho z moderních vzdělávacích trendů nachází oporu i v nové definici Mezinárodní rady muzeí (dále jen „ICOM“): *Muzeum je servisní organizace, která pomáhá svým zákazníkům naplňovat jejich potřeby a povinnosti/závazky v ochraně, studiu, výuce, vystavování a stejně tak generuje ekonomické a sociální bohatství* (Kimmo Levä, Intercom ICOM).

Z pohledu historického je na závěr této části předloženého materiálu důležité zmínit, že v prostorách MŠMT dne 15. října 2018 proběhla konference s názvem **Reflexe pokusného ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“**. Kromě prezentace příkladů dobré praxe ze strany učitelů i muzejních edukátorů byly na tomto fóru poprvé prezentovány dílčí výsledky pokusného ověřování. S ohledem na prokázané úspěchy projektu se zástupci NPMK nechali veřejně slyšet, že *jako koordinátoři pokusného ověřování vstupují do pokračování projektu v dalším školním roce s přesvědčením, že zážitková podoba výuky v paměťových institucích najde v budoucnu své pevné místo v systému školního vzdělávání*. Cenné závěry vyplynuly v neposlední řadě také z bohaté diskuse, v rámci níž celá řada učitelů i ředitelů škol ocenila užitečné dotování vzdělávacích exkurzí a zdůraznila zvláštní význam výuky v muzeu spojené se získáním nových poznatků a opakováním školního učiva, a to jak u starších žáků, tak u dětí mladšího školního věku. Při té příležitosti zaznělo na MŠMT nemálo návrhů na vyvolání mezirezortních jednání věnovaných možnému vzniku systémových opatření zaměřených na široký rozvoj edukace žáků v české kultuře. Více informací o konferenci a jejím obsahu lze najít na webových stránkách NPMK. Dostupné z: <http://www.npmk.cz/pro-skoly/reflexe-pokusneho-overovani-vzdelavaci-programy-pametovych-instituci-do-skol>

2. Shrnutí hlavních zjištění z pokusného ověřování „Vzdělávací programy pamět'ových institucí do škol“ realizovaného ve školním roce 2017/2018

2. 1. Způsoby reflexe průběhu vzdělávacích exkurzí, hodnocení zážitkové výuky žáků realizované v prostředí spolupracujících muzeí a památníků

Hodnocení výuky v pamět'ových institucích proběhlo dotazníkovým šetřením, a to jak u zúčastněných škol, tak u institucí, které edukační programy zajišťovaly. Dotazníkové šetření realizované ve šk. roce 2017/2018 je postupně vyhodnocováno s tím, že závěrečná zpráva má být ze strany NPMK jako hlavního koordinátora pokusného ověřování dokončena do 31. 12. 2018. Ze současné podoby rozpracovaného materiálu ale už teď vyplývá, že se v jejím bohatém a pestrém obsahu objevuje celá škála dat a názorů zreadlících kvalitu stávající dobré spolupráce mezi školami a muzei, která začíná na mnoha místech ČR fungovat na vysoké úrovni.

Oficiálním výstupem pokusného ověřování má být materiál ve formě souhrnné hodnoticí zprávy, jež bude obsahovat zejména:

- charakteristiku a popis cílové skupiny, na niž bylo pokusné ověřování aplikováno,
- zhodnocení dopadů pokusného ověřování pro dotčené školy,
- ověření účinnosti zážitkové pedagogiky v pamět'ových institucích jako součásti vzdělávání v RVP ZV,
- ověření předpokladu zvýšené nekázně žáků, kteří se ocitnou mimo tradiční prostory škol; výstup této části pokusného ověřování může poskytnout podklady pro tematickou hodnoticí zprávu ČŠI.

2. 2. Vybrané výsledky ověřování vzešlé z obsahů hodnoticích dotazníků pro školy i muzea, zjištění vyplývající z průběžných zpráv

A) Výsledky ověřování v kvantitativní rovině, včetně komentářů z kvalitativního šetření

Celkový objem prostředků přidělených na realizaci žákovských exkurzí do vybraných muzeí a památníků v první etapě pokusného ověřování (tj. v 1. pololetí školního roku 2017/2018) činil 8 820 000 Kč. Ve druhé etapě pokusného ověřování (tj. ve 2. pololetí školního roku 2017/2018) byla školám přidělena stejně vysoká finanční částka – 8 820 000 Kč.

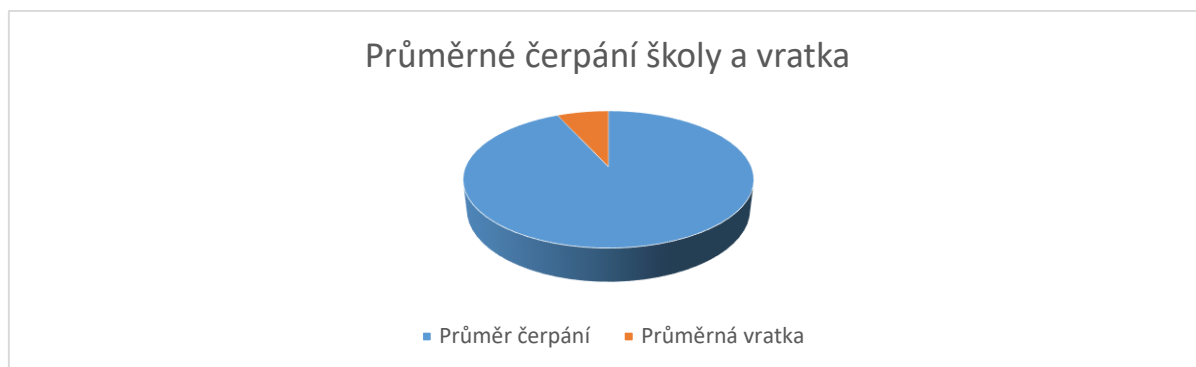
V období říjen–prosinec 2017 bylo školami zařazenými do pokusného ověřování vyčerpáno celkem 6 960 080 Kč, průměr na školu činil 96 668 Kč.

V období únor–červen 2018 bylo školami zařazenými do pokusného ověřování čerpáno celkem 7 545 290 Kč, průměr na školu činil 104 797 Kč.

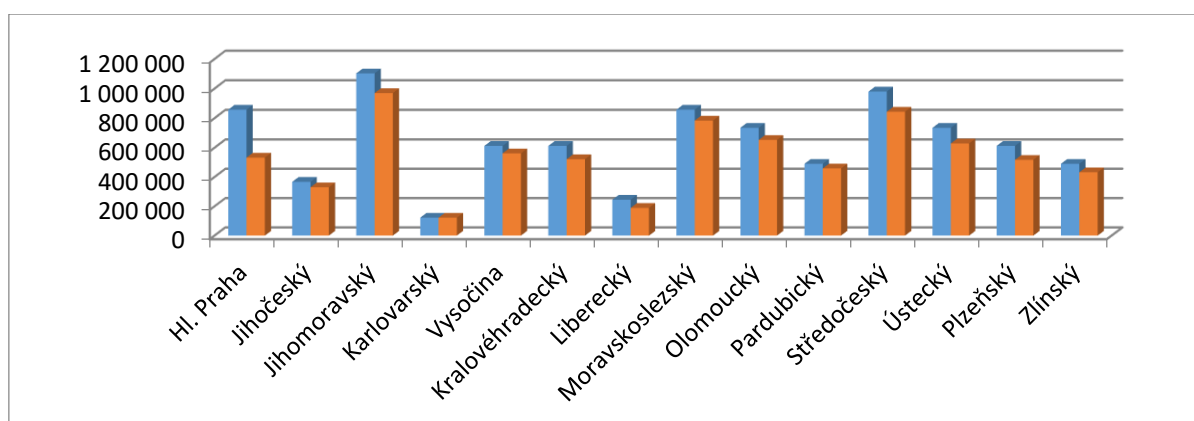
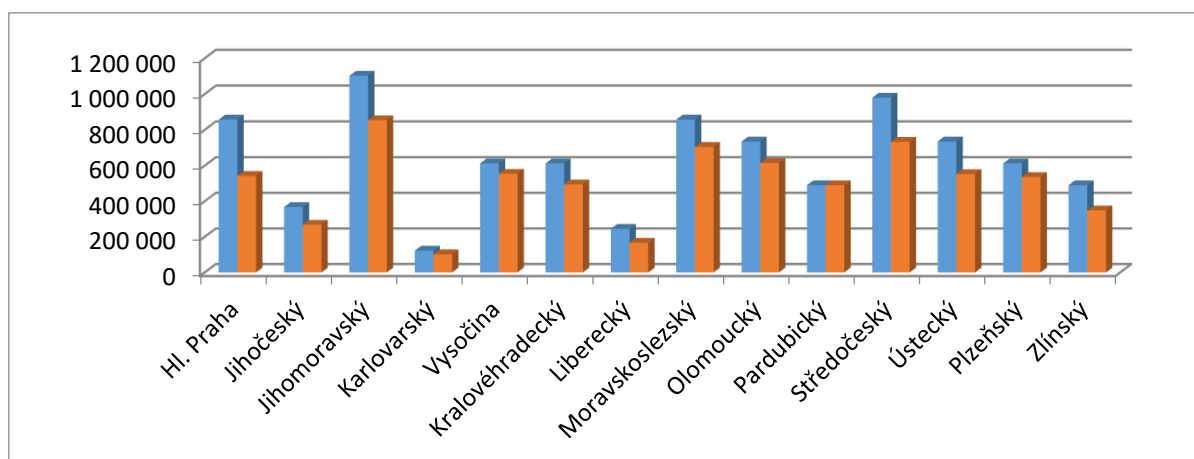
ZÁVĚR: Školám zařazeným do pokusného ověřování byla přidělena dotace 240 000 Kč na školní rok 2017/2018, přičemž v průměru školy utratily za realizaci vzdělávacích exkurzí ve sledovaném období celkem 201 465 Kč. Průměrná výše vratky činila 38 535 Kč.

Kraj	1. ETAPA: Přidělená dotace	Vyčerpáno	2. ETAPA: Přidělená dotace	Vyčerpáno
Hl. m. Praha	857 500	542 319	857 500	532 246
Jihočeský	367 500	267 926	367 500	330 274
Jihomoravský	1 102 500	853 882	1 102 500	969 835
Karlovarský	122 500	101 980	122 500	122 500
Vysočina	612 500	553 776	612 500	561 502
Královéhradecký	612 500	494 601	612 500	521 785
Liberecký	245 000	166 835	245 000	189 184
Moravskoslezský	857 500	704 718	857 500	783 654
Olomoucký	735 000	614 405	735 000	653 087
Pardubický	490 000	490 000	490 000	458 826
Středočeský	980 000	732 676	980 000	843 619
Ústecký	735 000	552 507	735 000	628 950
Plzeňský	612 500	536 065	612 500	517 356
Zlínský	490 000	348 390	490 000	432 472
Celkem	8 820 000	6 960 080	8 820 000	7 545 290

Poznámka k tabulce: Jednotlivé výše čerpání dotace v 1. a 2. etapě pokusného ověřování ve školním roce 2017/2018 jsou znázorněny podle krajů jako příjemců dotace.

Poznámka ke grafu: Z jednoduchého koláčového grafu je na první pohled patrné, že školy v rámci pokusného ověřování vyčerpaly většinu přidělených prostředků, konkrétně se v průměru jedná o 83,94 % dotace (průměrná vratka pak činila 16,06 %).

Poznámka ke grafům: Z předložených grafů lze vyčíst, v jaké výši byla v jednotlivých krajích čerpána dotace (první tabulka – 1. etapa pokusného ověřování, druhá tabulka – 2. etapa pokusného ověřování).

Při rekapitulaci údajů z průběžných zpráv jsme zjistili, že v rámci pokusného ověřování bylo ve sledovaném období realizováno během 1. etapy 601 a během 2. etapy 562 exkurzí.

ZÁVĚR: Za školní rok 2017/2018 uskutečnily školy zařazené do pokusného ověřování celkem 1 163 vzdělávacích exkurzí do spolupracujících muzeí a památníků.

Při rekapitulaci počtu exkurzí se zjistilo, že dominantní roli sehrály v obou sledovaných etapách jednodenní výjezdy (562 + 493) oproti možnosti dvoudenních výjezdů (39 + 69).

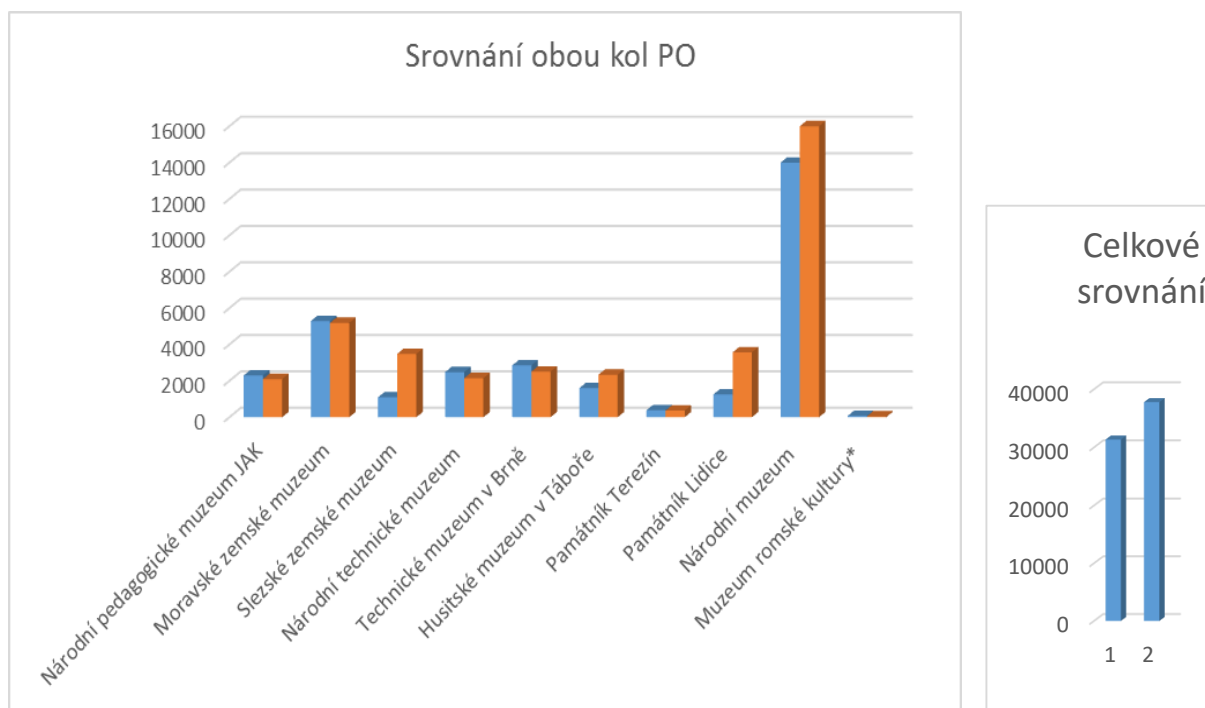
Co se týče čerpání dotace na jednotlivé exkurze, z šetření vyplynulo, že průměrná suma (vydaná na jednu exkurzi) činila v 1. etapě 11 581 Kč, ve 2. etapě pak 13 426 Kč.

ZÁVĚR: Školy potřebovaly na realizaci jedné vzdělávací exkurze do vybrané paměťové instituce či institucí v průměru 12 503,50 Kč.

K pozitivním zprávám patří rovněž zjištění, že za necelé tři měsíce 1. etapy realizace exkurzí se za vzdělávání do paměťových institucí podařilo vyjet celkem 1233 skupinám žáků ze ZŠ. Podle statistik muzejníků pak ve druhé etapě projektu vyjelo za výukou v muzeu či památníku celkem 1753 školních skupin (technická poznámka: školní skupina nemusí být totéž co školní třída, z pohledu muzejníků/muzejních edukátorů se za školní skupinu považují žáci, kteří se společně účastní výuky v rámci jednoho edukačního programu/lekce).

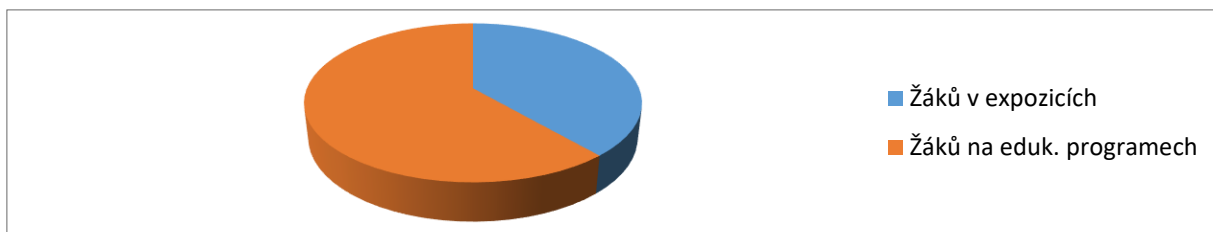
ZÁVĚR: V rámci pokusného ověřování ve šk. roce 2017/2018 proběhlo vzdělávání žáků v paměťových institucích zařazených do 2 986 školních skupin. S oporou ve výsledcích výzkumného šetření lze prokazatelně doložit aktivní účast žáků ve výuce realizované v rámci 2 737 specializovaných muzejně-edukačních programů pro školy (z toho 1 435 v 1. etapě + 1 303 ve 2. etapě).

Z údajů vzešlých z hodnoticích dotazníků rovněž vyplynulo, že na exkurze do muzeí a památníků vyjelo v 1. etapě pokusného ověřování celkem 31 343 žáků. Ve 2. etapě dochází k navýšení žáků účastnících se výuky v paměťových institucích, a to na pěkných 37 772.

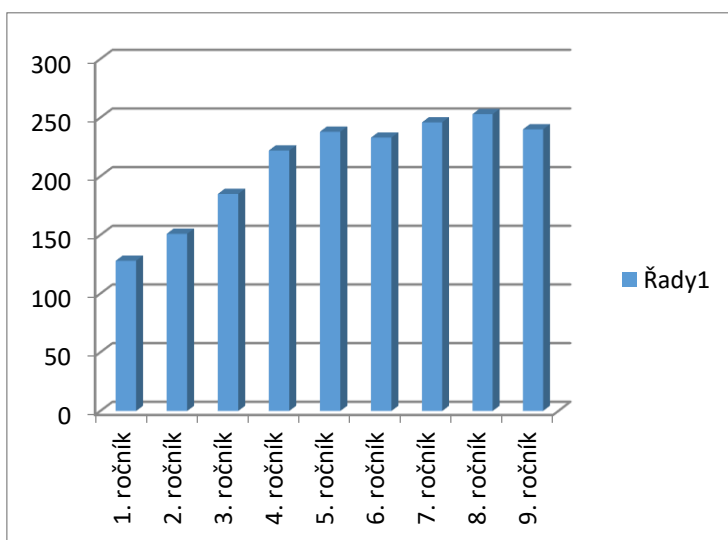
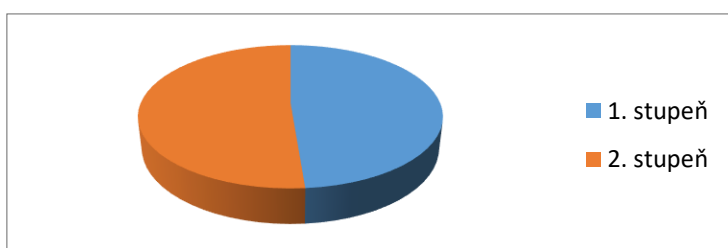
Poznámka ke grafům: Jednotlivé sloupce ukazují počty žáků účastnících se vzdělávacích exkurzí ve školním roce 2017/2018 a umožňují porovnat edukační návštěvnost jednotlivých muzeí v 1. a 2. etapě pokusného ověřování (první graf – podle jednotlivých muzeí, druhý graf – součet návštěvnosti žáků ve všech spolupracujících muzeích a památnících).

Za první rok pokusného ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“ navštívilo muzea a památníky celkem 69 115 žáků základních škol. Z toho 42 415 žáků se účastnilo zážitkové výuky v rámci specializovaných edukačních programů pro školy, což vypovídá o cílené podpoře školního kurikula ze strany muzeí a památníků.

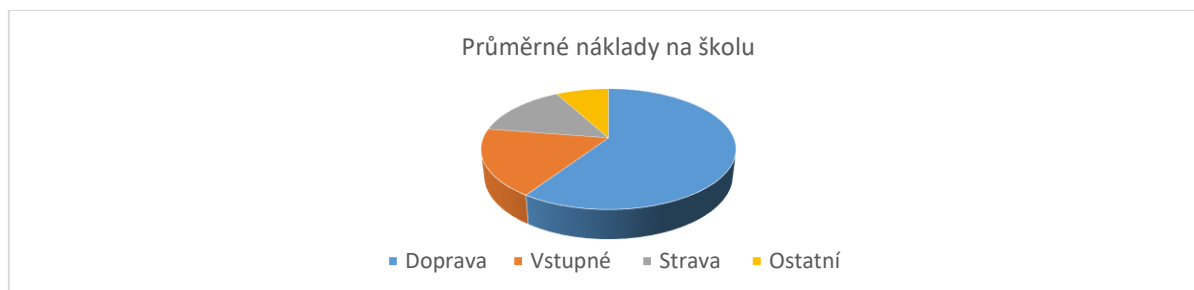
Poznámka ke grafu: Koláčový graf podává názorné svědectví o tom, že učitelé ze škol ve značné míře (62 %) upřednostňují vzdělávání žáků v pamětových institucích prostřednictvím speciálně připravených edukačních programů, jejichž vzdělávací obsah je propojen s požadavky na školní výuku dle RVP ZŠ.

S ohledem na statistické potřeby lze rovněž doložit, že jednu pamětovou instituci navštívilo během 1. školního roku pokusného ověřování průměrně 6 911 žáků. Znamená to, že z každé jedné školy zařazené do projektu vyjelo do muzeí a památníků v průměru 960 žáků. S přihlédnutím k širokému tematickému zaměření navštívených muzejně-edukačních programů učitelé vykazali za sledovaný školní rok v průměru účast žáků každé školy celkem na 18 různých vyučovacích programech/lekcích (min. 6 programů a max. 50 programů). Protože některé školy navštívily ten či onen program dvakrát nebo i vícekrát (za výukou se stejným tématem vyjely opakovaně se žáky různých ročníků), spočítali jsme, že se žáci ze všech škol celkově zúčastnili 1896 programů. Z hloubkového studia cílové skupiny pokusného ověřování vzešlo ještě jedno zajímavé zjištění, že zaznamenaná účast žáků 1. stupně ZŠ a 2. stupně ZŠ na programech je takřka shodná (mladší žáci navštívili 924 programů a starší žáci 972 programů).

Poznámka ke grafům: Koláčový graf názorně vypovídá o tom, že mladší žáci se účastnili ve sledovaném období 49 % programů a starší žáci 51 %. Sloupcový graf umožňuje sledovat reálné využití nabídky muzejně-edukačních programů po ročnících. Po stupních vzdělávání se jedná o poměrně vyrovnanou účast na programech, přičemž nejméně programů navštívili žáci 1. a 2. ročníků (128 a 151) a nejvíce pak žáci 8. a 7. ročníků (253 + 246).

Z obsahu hodnotících dotazníků také vyplynuly zajímavé údaje ve smyslu využití dotace na realizaci exkurzí: v průměru školy vydaly ve školním roce 2017/2018 za dopravu 113 442 Kč (celkem 7 827 474 Kč), za vstupné do paměťových institucí 34 520 Kč (celkem 2 450 960 Kč) a za stravu 27 782 Kč (celkem 2 000 282 Kč). Zbytek využití dotace, tj. 15 256 Kč – nejmenší poměrnou část – tvořily výdaje na ubytování, cestovní náhrady, parkovné, pojištění atd.

Poznámka ke grafu: Výsledná podoba koláčového grafu jednoznačně potvrdila původní předpoklad koordinátorů pokusného ověřování, že největší část dotace vyčerpají školy na náklady za dopravu (59 %). S tím souvisí rovněž zjištění, že jednotlivé školy při realizaci vzdělávacích exkurzí ve sledovaném období ujely v průměru 3 069 km.

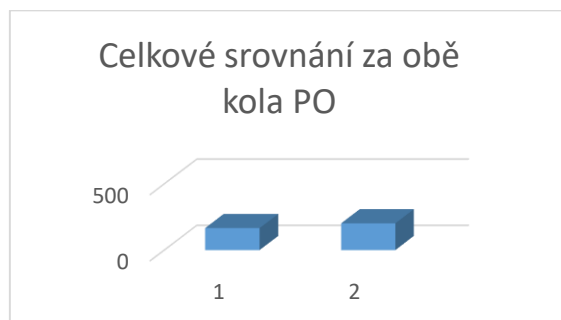
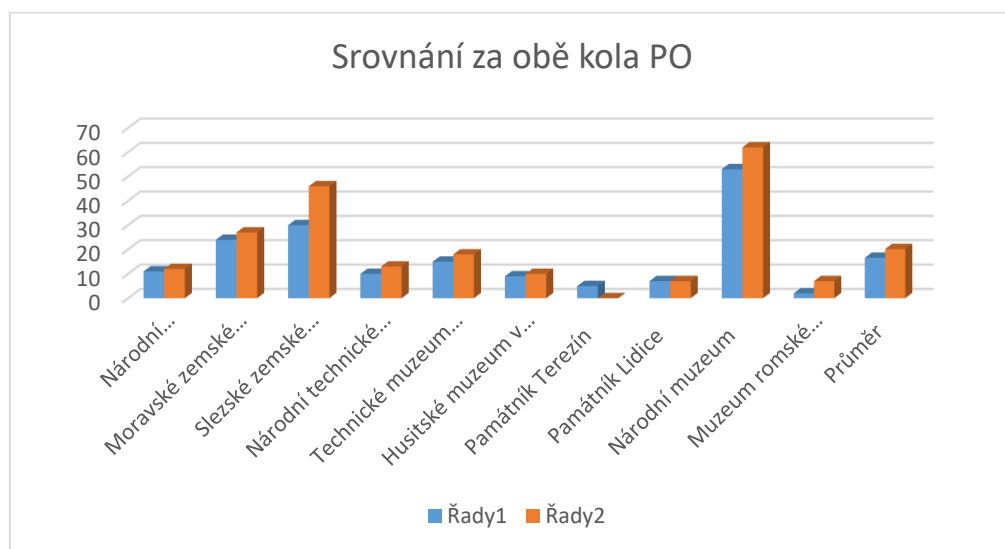
Zkušenosti z každodenní muzejně-edukační praxe v posledních letech ukazují, že **zájem ze strany škol o návštěvu muzeí a památníků má stále narůstající tendenci**. Úspěšná realizace pokusného ověřování ve školním roce 2017/2018, kdy byly vzdělávací exkurze navíc plně financovány školám z dotace MŠMT, a učitelé ani rodiče žáků tudíž nemuseli řešit, kde vzít finance na výuku probíhající v muzejním prostředí, dává tomuto tvrzení jednoznačně za pravdu.

	1. etapa	2. etapa
Národní pedagogické muzeum J. A. K.	2303	2098
Moravské zemské muzeum	5291	5191
Slezské zemské muzeum	1096	3484
Národní technické muzeum	2480	2152
Technické muzeum v Brně	2849	2512
Husitské muzeum v Táboře	1600	2342
Památník Terežín	387	373
Památník Lidice	1262	3570
Národní muzeum	14000	16000
Muzeum romské kultury	75	50
Průměr	3134,3	3777,2
Celkem	31343	37772

Poznámka k tabulce: Na pozadí vzniku tabulky, která mapuje počty žáků na edukačních programech ve vztahu k jednotlivým paměťovým institucím v 1. a 2. etapě pokusného ověřování, se také zjistilo, že navýšení počtu účastníků vzdělávacích programů ze škol, kteří navštívili muzea a památníky v rámci pokusného ověřování, přineslo většinu paměťových institucí až zdvojnásobení návštěvnosti.

Výsledky prezentovaného dotazníkového šetření podávají názorné svědectví také o tom, že moderní česká muzea a památníky mají školám (s ohledem na podporu výuky dle požadavků školního kurikula) co nabídnout. O pestré nabídce muzejně-edukačních programů ve sledovaném období hovoří údaj, který dokládá jejich reálný počet. Zjistilo se, že **během školního roku 2017/2018 bylo školám nabízeno k účasti celkem 368 muzejně-edukačních programů (z toho v 1. etapě 166 a ve 2. etapě 202).**

ZÁVĚR: Každá spolupracující paměťová instituce nabízela ve sledovaném období v průměru 18,4 programů pro školy s možností realizace v rámci svých objektů. Dle původního předpokladu vykázalo největší počet nabízených programů Národní muzeum – celkem 115 programů (53 v 1. etapě a 62 ve 2. etapě).

Poznámka ke grafu: Předložený graf dokládá narůstající počet muzejně-edukačních programů v jednotlivých paměťových institucích, které byly ve školním roce 2017/2018 nabízeny školám (a to nejen těm, které byly zařazeny do pokusného ověřování).

Z pohledu většiny učitelů lze edukaci v rámci specializovaných programů zpětně hodnotit jako výuku, která dostatečně využívá vzdělávacího obsahu muzejních sbírek: ze 72 škol zařazených do PO odpovědělo „zcela určitě“ nebo „spíše ano“ 66 pedagogických zástupců a pouze tři učitelé zodpovědní za koordinaci pokusného ověřování na škole zaškrtnuli v dotazníku odpověď „spíše ne“, poslední tři (bez uvedení důvodu) neodpověděli na dotaz vůbec. S tímto zjištěním úzce souvisí také zaznamenané názory učitelů, z nichž si většina myslí, že je zážitkový způsob výuky v muzeu pro žáky dostatečně atraktivní: 66 zástupců škol se vyslovilo ve smyslu „určitě nebo spíše ano“ a pouze tři odpověděli „spíše ne“, poslední tři učitelé zcela vynechali odpověď na tuto otázku).

ZÁVĚR: Takřka 92 % (konkrétně 91,66 %) dotazovaných učitelů je na základě dobré zkušenosti přesvědčeno o tom, že výuka realizovaná v rámci specializovaných edukačních programů dostatečně využívá vzdělávacího obsahu muzejních sbírek a zároveň je dostatečně atraktivní pro žáky.

Při reflexi organizační stránky žákovských exkurzí nelze zapomínat ani na personální zajištění školní výuky v mimoškolním prostředí z hlediska pedagogické odbornosti. Bylo zjištěno, že žáky do muzeí a památníků doprovázelo celkem 3 531 pracovníků základních škol, přičemž aprobovaných pedagogů bylo 2 850. Zbytek doprovodu z řad dospělých návštěvníků tvořili neaprobovaní učitelé (celkem 634) a ostatní nepedagogičtí pracovníci škol.

Poznámka ke grafu: Mezi potěšitelná zjištění patří také výsledek šetření, že pedagogický doprovod tvořili z 82 % aprobovaní učitelé, kteří mohou odborně zajistit jak přípravu žáků na exkurze a spolupráci na jejich realizaci, tak i jejich reflexi v rámci školního vyučování, což má zvláštní dopad na míru zapamatování nových poznatků.

O kvalitním zajištění pedagogické odbornosti při organizaci exkurzí svědčí zjištění, že se většina učitelů v rámci jejich hodnocení zodpovědně staví k přípravě žáků na účast na edukačních programech. Zmapovány byly rovněž příklady méně či více ořelých způsobů, jakými se snaží učitelé předem připravit žáky k návštěvě konkrétní paměťové instituce.

B) Další výsledky ověřování zaměřené na šetření v rovině kvalitativní:

Při detailním studiu nabízených muzejně-edukačních programů se dá jen stěží vyslovit jednoznačná odpověď na otázku, na jaká témata se konkrétní muzeum specializuje. **Většina muzejně-edukačních témat má za cíl obohatit žáky v souvislosti s rozšířením školní výuky (dle RVP), a to především ve vzdělávací oblasti „Člověk a jeho společnost“, „Člověk a jeho svět“, „Umění a kultura“, „Jazyk a jazyková komunikace“, „Člověk a příroda“.**

Příklady žákovsky nejoblíbenějších muzejně-edukačních programů:

- **NPMK: Malý písař**, Za tajemstvím písma a papíru, Odkaz J. A. Komenského. Tradice a výzvy české vzdělanosti Evropě;
- **MZM: Pávilon Anthropolos**, Fauna Moravy pro MŠ + 1. st. ZŠ, Analfabeta Negramotná a další hrdinové z knih;
- **SZM: Se zvířátky do pohádky, Nej ze světa zvířat**, Vánoce v muzeu, Holocaust a transporty židovského obyvatelstva, Nože a vidličky ve 2. světové válce, Zvířata ve válkách, Život a dílo P. Bezruče;
- **TMB: Svět je hrou s fyzikou!**, Protože práce šlechtí!, Zažij svět nevidomých
- **HMT: Neporazitelní husité**, Boží bojovníci, Zasloužené jest stavět město;
- **PL: Příběh obce Lidice**, Co mi sochy vyprávěly, Den, kdy se mi změnil život;

- **NM: Za zvířaty kolem světa**, Křižovatky české a československé státnosti, Obratní obratlovci;
- **NTM: Speciální programy s pracovními listy v expozici Doprava;**
- **MRK: Příběh Romů;**
- **PT: Programy s pracovními listy v expozici Muzea ghetta.**

Zjistili jsme, že při zprostředkování vzdělávacího obsahu muzejních sbírek zážitkovou formou žáky nejvíce zaujaly sbírkové předměty, které se vztahují:

- **k přírodě** (např. mamut, vzorky nerostů, žraločí zuby, lebka nosorožce),
- **k historii** (např. venuše, pěstní klín, klenotnice Velká Morava, korespondence z koncentračního tábora, kopie válečných zbraní, Bible kralická, osobní věci Petra Bezruče, drátěná košile, historické šk. pomůcky),
- **k řemeslům a profesím** (např. valcha, helma na trvalou, pružinový pohon hodin),
- **k technice** (např. automobil NW Präsident, rychlíková parní lokomotiva, kladky, setrvačnick, tiskařský lis),
- **ke zvykům a tradicím** (např. masopustní maškary, vánoční a velikonoční pokrmy).

Podle učitelů i edukátorů spolupracujících na pokusném ověřování mají žáci v oblibě zprostředkování muzejního učiva následujícími způsoby: **zařazováním aktivizujících metod (objevování/bádání a řešení problémů, situační a inscenační metody, didaktická hra), využíváním dovednostně-praktických metod, aplikací názorně-demonstračních metod, zařazováním komplexních metod** (ke kterým patří projektová výuka, výuka dramatem, výuka prostřednictvím umění nebo výuka spojená s využíváním digitálních technologií apod.). Většina žáků také preferuje **skupinovou výuku** a má kladný vztah k **vyprávění příběhů**.

ZÁVĚR: Při hodnocení muzejní edukace a jejich specifík považují učitelé za zcela výjimečný a zároveň i jedinečný zážitek právě onu zvláštní příležitost pro své žáky, kdy mohou objevovat, pátrat, řešit problémové úlohy, „osahat si“ exponáty a zažívat historii „na vlastní kůži“.

Při mapování učitelských názorů a zkušeností bylo zjištěno, že největší překážkou pro realizaci vzdělávacích exkurzí, na jejichž přínosu pro žáky se učitelé i muzejníci svorně shodují, bývá ve většině případů nedostatek financí na pokrytí nákladů na návštěvu paměťových institucí (největší problém – cestovné).

Důležitou roli při rozhodování o přípravách a realizaci exkurzí nejednou hrají i překážky ze strany paměťových institucí (především nedostatek volných termínů a edukátorů).

K potěšujícím zprávám v této souvislosti patří zjištění, že mnozí učitelé velmi pozitivně hodnotí širokou edukační nabídku muzeí, kvitují věkovou i znalostní přiměřenost většiny programů a dnes již zcela běžné propojení jejich obsahu se školním kurikulem.

Mezi nejčastější důvody vratek patří: krátké časové období pro vyčerpání finančních příspěvků, již výše uvedené kapacitní problémy paměťových institucí, náročnost přípravy exkurzí (včetně ohledu na splnění tematických plánů), pochybení ze strany organizátorů na školách.

Podle zaznamenaných názorů valné většiny učitelů byly finanční účelové prostředky dostatečné, pro malé školy až nadstandardní. Pouze několik málo učitelů působících ve velkých školských zařízeních, která náleží do skupiny tzv. aktivních škol, uvedlo, že pokud od nich chtějí exkurze realizovat všechny třídy, pak poskytnutá výše dotace není dostačující.

Více než polovina učitelů navrhuje dlouhodobé zavedení dotačního programu zaměřeného na využití výuky v paměťových institucích napříč vzdělávacími předměty, ev. zpracování vzdělávacích MP exkurzí přímo do RVP.

Co se týče četnosti realizace exkurzí, učitelé se v návrzích různí, přičemž nejvíce navrhuji finanční podporu výuky v paměťových institucích 4–5x ročně/třída. Většina učitelů se shoduje na názoru, že vzdělávací exkurze do muzeí a památníků jsou vhodné pro žáky 1. i 2. stupně ZŠ. Jen několik málo učitelů (12 %) doporučuje výuku v mimoškolním prostředí pro žáky až od 3. nebo 4. tříd ZŠ.

V neposlední řadě je nutné konstatovat, že původní předpoklad zvýšené nekázně žáků, kteří se ocitnou mimo tradiční prostory škol, se neprokázal. Je potěšující, že ani jedna z šetřených škol neuvedla v rámci hodnocení jediný komentář, který by popisoval konkrétní případ většího či menšího přestupku žáků proti školnímu řádu nebo by poukazoval na nedodržování společenských norem chování. Naopak účast žáků na zážitkovém vzdělávání v neformálním prostředí paměťových institucí zařazených do pokusného ověřování mnozí učitelé kvitují také v oblasti výchovné. Z údajů zaznamenaných v dotaznících pro školy lze opakovaně vyčíst názor učitelů, kteří hovoří o organizaci vzdělávacích exkurzí do paměťových institucí jako o velkém přínosu pro své žáky, kdy na většině z nich je postupně vidět, jak se učí dodržovat pravidla chování v muzeu, restauraci, v dopravních prostředcích a přitom dbají na svou bezpečnost. Takové výstupy pokusného ověřování vypovídají kromě jiného také o spolupráci muzeí se školami na kultivaci společenského chování mladé generace.

Vzhledem k tomu, že na bezproblémové zajištění školních vzdělávacích exkurzí, a tudíž i na jejich úspěšnou realizaci, mají zásadní vliv vhodné personální a organizační podmínky pro muzejní edukaci, je namístě se při reflexi zážitkové výuky žáků také zabývat jejich hodnocením ze strany škol, stejně jako jejich sebezpůsobením z pohledu pracovníků muzeí a památníků. Personální a organizační podmínky za určitě dobré uvedly v dotaznících tři instituce (Národní technické muzeum, Slezské zemské muzeum, Moravské zemské muzeum), čtyři instituce uvedly, že mají spíše dobré (Národní pedagogické muzeum J. A. K., Technické muzeum v Brně, Národní muzeum, Muzeum romské kultury), dvě instituce uvedly, že jejich podmínky jsou spíše nevyhovující, žádná instituce neuvedla, že by podmínky měla zcela nevyhovující.

Co se týče dostatečného personálního zajištění na „koučování“ muzejně-edukačního procesu, všechny spolupracující paměťové instituce uvedly dohromady 79,4 pracovníků věnujících se facilitaci programů pro školy, ev. prezentaci vzdělávacích témat napříč edukačními aktivitami. Z praxe víme, že do uvedeného počtu jsou zahrnutá i místa na zkrácený úvazek. Některé instituce zahrnuly do výčtu pedagogicky zaměřených profesí působících v muzeu také průvodce (7 průvodců: Národní pedagogické muzeum J. A. K., Technické muzeum v Brně) a externí pracovníky (21 externistů: Památník Lidice, Národní muzeum). Institucím by se celkové hodilo

cca 8–10 dalších pracovníků nebo navýšení úvazků (Husitské muzeum v Táboře, Moravské zemské muzeum, Památník Terežín, Muzeum romské kultury).

ZÁVĚR: Většina edukátorů se shoduje na tom, že jejich instituce měla největší problémy s nedostatkem volných termínů, nedostatečnou personální kapacitou (nízký počet lektorů) a malou kapacitou expozic.

V této souvislosti navíc edukátoři nejednou popisovali řešení problémů se zajištěním jiného termínu, se zajištěním vyššího počtu lektorů (externisté) a s rozdělením edu programů na části, případně rozšířením otevírací doby. Postupně byly zavedeny platby fakturou, posíleny počty externích lektorů, některé muzejněpedagogické kompetence byly delegovány i na průvodce, školám byla nabídnuta návštěva jiných expozic a výstav, kde bylo volněji, atd.

Odpovědi edukátorů na otázku, co je podle nich nejdůležitější z pohledu učitele pro výběr konkrétního vzdělávacího programu, se různí. Přesto při detailním studiu záznamů výuky lze dojít k následujícímu pořadí tzv. učitelských priorit: 1. Návaznost na rámcový, resp. školní vzdělávací program, 2. Snaha pedagoga o zatraktivnění vybraného tématu, 3. Dříve učiněná dobrá zkušenost s návštěvou muzea a s jeho edukátory, 4. Celkové náklady na návštěvu paměťové instituce, 5. Kvalita vzdělávacího programu (dle referencí vlastních či kolegů).

ZÁVĚR: Nejdůležitějším kritériem pro učitele, kteří vybírají svým žákům specializovaný edukační program z nabídky jednotlivých muzeí a památníků, je návaznost učiva na školní vzdělávací programy (dále jen „ŠVP“).

Na základě pozorování praxe a s oporou ve vyhodnocení údajů z dotazníků pro edukátory spolupracujících muzeí lze konstatovat, že téměř všichni dotazovaní respondenti (opakovaně stejně odpovědělo 9 z 10) se shodli na názoru, že pokud jsou žáci na návštěvu paměťové instituce svými učiteli řádně připravováni, významně to ovlivní výslednou kvalitu výuky.

ZÁVĚR: Učitel zastává jak ve škole, tak i při zajišťování zdárného průběhu všech fází muzejně-edukačního procesu, včetně jeho reálného dopadu na žáka, klíčovou roli.

2. 3. Vybrané výsledky výzkumu vzešlé z pozorování muzejně-edukační praxe uskutečněné v rámci neformálních hospitací výuky v paměťových institucích

Přestože k monitorování vzdělávání na základních školách dochází pravidelně, tématu soustavného sledování kvality edukace v českých muzeích nebyla do dnešních dní věnována takřka žádná pozornost. Ve snaze splnit jeden z cílů projektu proběhly v období od září do prosince 2017 ve všech deseti spolupracujících muzeích a památnících neformální hospitace.

Obsahy zpráv reflektujících muzejní výuku, které jsou doplněné o celou řadu dokumentárních fotografií, si všímají kvality muzejně-edukačního procesu jak ze strany učitelů, tak i z pohledu žáků. Plné znění zpráv lze najít na webových stránkách NPMK v sekci označené Pokusné ověřování. Dostupné z odkazu: <http://npmk.cz/pro-skoly/pokusne-overovani/neformalni-hospitace>

Název paměťové instituce	Název zprávy z neformální hospitace výuky v muzeu
Památník Terezín	Zážitky mohou být i negativní aneb „Pro každého bylo město Židů něčím jiným...“
NPMK v Praze	Jsem jedno z mnoha čísel... Jsem Jehuda Bacon
Slezské muzeum v Opavě	Hurá do zvířecího světa rekordů a rarit!
Moravské zemské muzeum	Vzhůru na výlet aneb Pokusné ověřování v plném proudu – 2. část
Technické muzeum v Brně	Vzhůru na výlet aneb Pokusné ověřování v plném proudu – 1. část
Husitské muzeum v Táboře	Hrrr na ně aneb Neporazitelní husité
Památník Lidice	Den, kdy se mi změnil život...
Národní muzeum	Archa Noemova aneb Obratní obratlovci na palubu!
Muzeum romské kultury	Můžeme se domluvit... aneb Byli jste už někdy na brněnském Cejlu?
Národní technické muzeum	Čemu se říkalo pérák – Hledá se motocykl JAWA 250

Poznámka k tabulce: Již při prvním pohledu na tabulku, která obsahuje názvy spolupracujících muzeí a památníků a názvy zpráv z neformálních hospitací, je zřejmé, že muzea a památníky zařazené do pokusného ověřování disponují širokým vzdělávacím potenciálem napříč nejrůznějšími vzdělávacími oblastmi i předměty.

Předložené zprávy přinášejí kromě jiného také celou škálu zajímavých podnětů k hlubšímu zamyšlení o tom, „co všechno si žáci opravdu odnášejí z našich muzeí“. Z obsahu zpráv je patrné, že muzejní edukace účinně podporuje naplňování kurikulárních cílů pro vzdělávání žáků ZŠ nejen v oblasti výuky společenskovedních, ale i přírodovědných předmětů.

ZÁVĚR: Šetření v kvalitativní rovině prokázalo, že jednou z největších výhod současné muzejní edukace je právě zážitková podoba výkladu historického tématu žákům v širokém kontextu. Jde o zvláštní pedagogickou příležitost k učení napříč průřezovými tématy, včetně rozvoje kompetencí žáků (komunikace a řešení problémů).

Být dobrým reflektivním praktikem vyžaduje v neposlední řadě i to, že jsou edukátoři schopni na základě své zkušenosti určit, zda učitelé vyjíždějí se svými žáky za vzděláváním do paměťových institucí nejen kvůli zopakování školního učiva, ale především za účelem jeho rozšíření. Z osobních výpovědí edukátorů, ale také z pozorování výuky a ze záznamů rozhovorů s učiteli pořízených v rámci neformálních hospitací a s oporou ve výsledcích dotazníkového šetření vyšlo najevo, že učitelé jezdí se svými žáky do muzeí hlavně z důvodu rozšíření školního učiva a získání nových poznatků. Zároveň bylo ověřeno, že vedle kognitivních cílů kladou dotazovaní učitelé i edukátoři důraz na prožitek žáka, který je založen na vlastní zkušenosti s muzeem.

ZÁVĚR: Kromě cenných důkazů o provázanosti muzejní edukace se školním učivem mají učitelé i edukátoři velká očekávání nejen v oblasti kognitivní, ale také v rovině emoční. Ze zkoumaného modelu vyplynulo, že zážitková podoba výuky v muzeu, která oplývá bohatým edukačním potenciálem, má díky své narůstající oblibě u učitelů i žáků zvláštní ambice stát se stálíci mezi vyhledávanými zdroji vzdělávání v mimoškolním prostředí. Neméně významné místo rovněž zaujímají očekávání učitelů spojená s formováním rozličných postojů a hodnot žáka, tj. cíle afektivní. Prostřednictvím „setkání se sbírkovým předmětem“ si žák vytváří vlastní názor na danou problematiku a zároveň dochází k pěstování jeho vztahu k muzeu, potažmo ke kultuře jako takové.

Pokusné ověřování přináší také cenné důkazy o vhodných způsobech dosahování výukových cílů muzejně-edukačního programu. Původní předpoklad, že se u žáků daří nejlépe rozvíjet klíčové kompetence prostřednictvím své aktivity, se ve sledované muzejní výuce jednoznačně potvrdil. Nejlépe se to daří v případech, kdy edukátoři tzv. berou žáky do hry – zařazují do výuky v muzeu aktivizující metody a organizační formy vyučování.

ZÁVĚR: Učitelé pro své žáky, kteří se účastní muzejní výuky, v první řadě preferují veškeré aktivizující metody, které není možno realizovat v prostředí školní třídy (zejména kvůli chybějícím pramenům, pomůckám apod.). Z nabízených muzejně-edukačních programů vybírají především ty, v jejichž průběhu žáci řeší problémové úlohy, nejlépe nasměřované na objevování a bádání po informacích přímo v expozici či výstavě, a jsou zapojeni do praktických činností v rámci dílny či workshopu.

K neméně významným zjištěním patří opakované důkazy o silném sociálním přesahu muzejní edukace. Z nejednoho výstupu pokusného ověřování vyplývá zjištění, že záměrná podpora aktivity a tvořivosti žáků ze strany edukátorů zároveň sehrává i poměrně významnou roli v sociální oblasti jejich dalšího rozvoje. Opakovaně byly zaznamenány nejrozličnější případy pozitivního dopadu vzdělávacích exkurzí na socializaci žáků, nejvíce pak v oblasti upevňování sociálních vazeb ve třídě, o čemž přinášejí svědectví především učitelé ze škol zařazených do pokusného ověřování, které se nacházejí v sociálně vyloučených lokalitách.

ZÁVĚR: Přestože dosud chybí hlubší studie a bádání, které by přineslo vhodná metodická doporučení, jak vhodně využít sociálního přesahu muzejní edukace, na pozitivní změny v chování žáků vlivem jejich účasti na vzdělávacích exkurzích zpětně upozornili zástupci několika škol zařazených do pokusného ověřování. Mnozí učitelé nalezený vztah natolik kvitují, že jsou v realizační fázi projektu i při jeho následné reflexi zaznamenány četné výzvy ke stálému zajištění vhodných podmínek pro rozvoj žákovské výuky v muzeu.

2. 4. Pokračování pokusného ověřování – rozšířená nabídka paměťových institucí, nové cíle

Na jaře 2018 předložilo oddělení základního vzdělávání na základě podkladů zpracovaného záměru Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského (NPMK) do porady vedení materiál k vyhlášení **2. školního roku (pokračování) pokusného ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“**. Obsah materiálu opakovaně vyšel nejen z doporučení mezinárodních organizací (např. OECD nebo UNESCO), ale rovněž z dobře zavedené praxe paměťových institucí, v nichž jsou pomocí zážitkové pedagogiky a oživené historie již tradičně přibližována žákům základních škol nejrozličnější historická období prostřednictvím široké nabídky vzdělávacích aktivit.

Dne 23. května 2018 vyhlásilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy na období od 1. 9. 2018 do 31. 8. 2019 pokusné ověřování Vzdělávací programy paměťových institucí do škol (Č.j.: MSMT-12591/2018-1). Dokument vymezující obsah pokračování pokusného ověřování se vztahuje k realizaci školních vzdělávacích exkurzí během 1. etapy v roce 2018 (od 1. 9. 2018 do 31. 12. 2018). NPMK jako hlavní koordinátor pokusného ověřování zodpovídá za zdárnou koordinaci projektu i ve druhém školním roce, kde je pokusné ověřování namířeno na mapování zájmu škol o obohacení školního učiva prostřednictvím absolvování vzdělávacích aktivit paměťových institucí realizovaných ve stálých expozicích, krátkodobých výstavách, především pak aktivní účastí žáků na edukačních programech.

Do spolupráce v rámci pokračování pokusného ověřování vstupuje ze strany paměťových institucí 20 organizací působících celkem v 55 kulturních objektech. Pokračování pokusného ověřování ve školním roce 2018/2019 má proběhnout na stejném výzkumném vzorku (72 zařazených škol) s tím, že byla rozšířena nabídka vzdělávacích institucí – zvýšil se nejen jejich počet, ale také tematika nabízených edukačních programů s ohledem na různá zaměření nově vybraných paměťových institucí. Tentokrát je v projektu zastoupena celá škála typů státem zřizovaných organizací se vzdělávací funkcí – kromě českých muzeí a památníků se žáci ze škol zařazených do pokusného ověřování mohou nově vzdělávat v prostředí všeobecně oblíbených hradů a zámků, ev. ve skanzenu, v galerii nebo v knihovně.

Za rozšířením pokusného ověřování o jeden další školní rok lze spatřovat několik cílů. MŠMT jako vyhlášovatel vzdělávacího projektu chce zjistit:

- zda školy mají zájem opakovaně využívat didakticky kvalitní výuku, kterou nabízejí vybraná muzea, památníky a další typy paměťových institucí;
- zda se využíváním muzejně-edukačních programů rozšíří poznatková báze žáků základních škol (1. a 2. stupně) jak z oblasti společenskovědních, tak i z oblasti přírodovědných předmětů;
- zda bude reálně posílena výuka průřezových témat díky nové vzdělávací nabídce rozšířené o další typy kulturních institucí.
- K neméně významným cílům pokračování pokusného ověřování patří i šetření, jaké důvody brání zapojení škol do neformálního vzdělávání v paměťových institucích, a to jak ze strany těchto institucí, tak z důvodů objevujících se při zajišťování výuky žáků přímo ve školách.

3. Závěry vyplývající z šetření

3. 1. Závěry a doporučení

Hlavním cílem pokusného ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“ bylo zmapovat zájem základních škol o zážitkovou výuku žáků ve spolupracujících muzeích a památnících a při té příležitosti se pokusit zhodnotit její účinnost jako součást vzdělávání v rámci RVP ZV. Dalším cílem projektu bylo popsat cílovou skupinu, na které bylo pokusné ověřování aplikováno, a zároveň zhodnotit dopady pokusného ověřování na dotčené školy.

Z těchto důvodů bylo důležité vymezení českého muzejněpedagogického oboru a pojmenování role muzejní edukace v oblasti současného vzdělávání v ČR. Pokusné ověřování se stalo dobrým příkladem mezirezortní spolupráce. **Celá řada konkrétních zjištění, vyplývajících jak z obsahů hodnoticích dotazníků a z průběžných zpráv, ale také z pozorování muzejně-edukační praxe v rámci uskutečněných neformálních hospitací, podává svědectví o reálném zájmu škol o zážitkovou výuku žáků v paměťových institucích.**

Splnění cílů pokusného ověřování lze doložit rekapitulací klíčových zjištění, závěrů a doporučení. Konkrétně se zjistilo:

- **Učitelé kladně hodnotí především širokou edukační nabídku muzeí, kvitují věkovou i znalostní přiměřenost většiny muzejně-edukačních programů a dnes již zcela běžné propojení jejich obsahu se školním kurikulem.**
- **Bylo prokázáno, že při výuce v muzeu si žáci běžně rozšiřují znalosti ze školy, ale zároveň jsou také obohacováni v rovině dovednostní a postoje, včetně nabývání cenných zkušeností.**
- **Cílem většiny nabízených muzejně-edukačních témat bylo obohatit žáky v souvislosti s rozšířením školní výuky, a to především ve vzdělávací oblasti „Člověka a jeho společnost“, „Člověk a jeho svět“, „Umění a kultura“, „Jazyk a jazyková komunikace“, „Člověk a příroda“.**
- **Takřka 92 % (přesně 91, 66 %) dotazovaných učitelů je na základě učiněné dobré zkušenosti přesvědčeno o tom, že výuka realizovaná v rámci specializovaných edukačních programů vyčerpávajícím způsobem využívá vzdělávacího obsahu muzejních sbírek a zároveň je i dostatečně atraktivní pro žáky.**
- **Při zprostředkování vzdělávacího obsahu muzejních sbírek zážitkovou formou zaujaly žáky nejvíce sbírkové předměty vztahující se k přírodě, k historii, k řemeslům a profesím, k technice, ke zvykům a tradicím. Dle očekávání v daných souvislostech prokázali dotazovaní žáci jak novou znalost, tak i nové zkušenosti.**
- **Každá škola zařazená do pokusného ověřování vydala za organizaci vzdělávacích exkurzí ve školním roce 2017/2018 v průměru 201 465 Kč, přičemž dotace činila 240 000 Kč. Ve sledovaném období uskutečnily školy zařazené do pokusného ověřování celkem 1 163 vzdělávacích exkurzí do spolupracujících muzeí a památníků.**

- Dominantní roli sehrály v obou sledovaných etapách jednodenní výjezdy (562 + 493) oproti možnosti dvoudenních výjezdů (39 + 69). Školy potřebovaly na realizaci jedné vzdělávací exkurze do paměťové instituce či institucí v průměru 12 503,50 Kč.
- Na exkurze do muzeí a památníků vyjelo v 1. etapě PO celkem 31 343 žáků. Ve 2. etapě dochází k navýšení žáků účastnících se výuky v paměťových institucích na 37 772. Během pokusného ověřování navštívilo muzea a památníky celkem 69 115 žáků základních škol. Z toho 42 415 žáků se účastnilo zážitkové výuky v rámci specializovaných edukačních programů pro školy, což vypovídá o cílené podpoře školního kurikula ze strany muzeí a památníků.
- Mladší žáci se účastnili ve sledovaném období 49 % programů a starší žáci 51 %. Zaznamenaná účast na programech je poměrně vyvážená, nejméně programů v rámci pokusného ověřování navštívili žáci 1. a 2. ročníků (128 a 151 programů) a nejvíce pak žáci 8. a 7. ročníků (253 + 246 programů). Podle většiny učitelů (88 %) jsou vzdělávací exkurze do muzeí a památníků vhodné jak pro žáky 1., tak i 2. stupně ZŠ. Zbytek učitelů (pouhých 12 %) doporučuje zařadit výuku probíhající v prostředí českých muzejních expozic a výstav až pro žáky 3. nebo 4. tříd ZŠ.
- Během školního roku 2017/2018 bylo školám nabízeno k účasti celkem 368 muzejně-edukačních programů (z toho v 1. etapě 166 a ve 2. etapě 202), což svědčí o velmi pestré nabídce vzdělávacích témat a programů.
- Učitelé rovněž oceňují využívání vhodných způsobů zprostředkování průřezových témat v rámci muzejní edukace a speciálně vybírají pro třídy edukační programy zaměřené na podporu rozvoje klíčových kompetencí u žáků.
- Při hodnocení muzejní edukace a jejich specifík považují učitelé za zcela výjimečný a zároveň i jedinečný zážitek právě onu zvláštní příležitost pro své žáky, kdy mohou objevovat, pátrat, řešit problémové úlohy, „osahat si“ exponáty a zažívat historii „na vlastní kůži“.

Poznámka na závěr:

Obsah předloženého dokumentu tvoří stěžejní část oficiálního výstupu z pokusného ověřování, který je uložen v archívu NPMK a MŠMT. Jedná se o interní materiál, který mimo jiné obsahuje SWOT analýzu a také klíčovou kapitolu věnovanou návrhům na zavedení systémových opatření pro rozvoj vzdělávání žáků v paměťových institucích.

Součástí popisovaného materiálu je i několik tematicky zaměřených příloh. Konkrétně se jedná o tyto dokumenty:

- Zpracování dotazníků pro školy účastníci se pokusného ověřování (souhrnná zpráva). Nedílnou součástí tohoto dokumentu je příloha věnovaná souhrnným informacím o realizovaných návštěvách paměťových institucí s využitím účelových finančních prostředků.
- Zpracování dotazníků pro edukátory na pokusném ověřování spolupracujících muzeí I.
- Zpracování dotazníků pro edukátory na pokusném ověřování spolupracujících muzeí II.

S ohledem na specifickou sledovanou oblast výzkumu (vzdělávání dětí), jehož výstupy mimo jiné obsahují i citlivá data, se koordinátoři pokusného ověřování tímto hlásí k dodržování kodexů (dle obecného nařízení o ochraně osobních údajů, tzv. GDPR, tak dle etického kodexu výzkumníka) s tím, že nebudou výsledky těchto dílčích zpráv veřejně zpřístupňovat.

Zájemci z řad široké učitelské i muzejní obce se mohou s konkrétními dotazy, na něž nenaleznou odpovědi v obsahu předložené závěrečné zprávy, obrátit na pracovníky NPMK.

Kontaktní osoba pro pokusné ověřování za NPMK a autor závěrečné zprávy:

Mgr. Kateřina Tomešková, Ph.D., e-mail: tomeskova@npmk.cz

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, Malá Strana

118 00 Praha 1

Spolupráce na zpracování výzkumných dat:

Mgr. Lucie Krausová, Mgr. Eva Houserová a Mgr. Radim Červenka

Dne 4. 1. 2019

5. Seznam použitých zkratk

AMG ČR, z. s.	Asociace muzeí a galerií České republiky, zapsaný spolek
ČŠI	Česká školní inspekce
HMT	Husitské muzeum v Táboře
ICOM	Mezinárodní rada muzeí (anglicky International Council of Museums)
MCMP	Metodické centrum muzejní pedagogiky
MK	Ministerstvo kultury ČR
MRK	Muzeum romské kultury
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
MZM	Moravské zemské muzeum
NIPOS	Národního informační a poradenské středisko pro kulturu
NM	Národní muzeum
NPMK	Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského
NTM	Národní technické muzeum
NÚV	Národní ústav pro vzdělávání
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PL	Památník Lidice
PT	Památník Terezín
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
SZM	Slezské zemské muzeum
ŠVP	Školní vzdělávací program
TMB	Technické muzeum v Brně
UNESCO	Organizace spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu (anglicky United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)